

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1937

ΙΟΑΝΝΙΝΑ 2008

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ (ΣΟΛΩΜΟΣ ΚΑΙ ΡΗΓΑΣ)

Α'

«Ο Σολωμός και οί Φαναριώτες, 1825-1891», τό πρόσφατον μελέτημα τοῦ ἐρευνητικωτάτου μαθητοῦ μου κ. Γ. Βαλέτα⁽¹⁾, περιέχει πολλά στοιχεῖα, ὅπως παρακολουθήσωμεν τὰς πνευματικὰς σχέσεις μεταξὺ Διονυσίου Σολωμοῦ καὶ Γεωργίου Ζαλοκώστα⁽²⁾. Καὶ οἱ δύο σχεδὸν ὁμήλικες⁽³⁾ ποιηταὶ οὗτοι ἔχουν πολλὰ τὰ κοινά: ἐν τρυφερᾷ ἡλικίᾳ ἔζησαν καὶ οἱ δύο ἐπὶ Ἰταλικῷ ἐδάφους, καὶ οἱ δύο ἤντησαν ἀπὸ κοινὰς τοῦ Ἰταλικῷ Παρνασσοῦ πηγὰς, μάλιστα ἐκ τοῦ ποιητοῦ τῆς Θεῖας Κωμωδίας· καὶ τοὺς δύο συνεκίνησαν οὐχὶ μόνον Ἕλληνων, ἀλλὰ καὶ Ἰταλῶν ἥρωες, θαύματα, πόθοι· καὶ οἱ δύο ὑπῆρξαν μεγάλοι πατριῶται, ἐργάται τῆς Ἐλευθερίας καὶ φίλοι τῆς δημοτικῆς γλώσσης. Λογοτεχνικὸς δημιουργὸς κατ' ἀκριβολογίαν ὑπῆρξεν ἐκ τῶν δύο συγχρόνων ποιητῶν βεβαίως μόνον ὁ Μέγας Ζακύνθιος· ὁ Γεώργιος Ζαλοκώστας ἠδυνήθη μόνον νὰ βαδίσῃ μέχρι τινὸς ἐπὶ τῶν ἰχνῶν ἐκείνου. Δὲν πρέπει δὲ νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ ἐπίδρασις τοῦ Σολωμοῦ ἐπὶ τοῦ Ζαλοκώστα ὑπῆρξεν ὄψιμος. Κατὰ τὸ ἔτος 1852, γράφων ὁ Ζαλοκώστας πρὸς τὸν περίφημον αὐτοσχεδιαστὴν Ἰωσήφ Ρεγάλην, ὁμολογεῖ τὰ ἑξῆς: «Ἄν οἱ συμπόλιταί μου κάμνουν κάποια μνεῖαν τῶν ὀλίγων καὶ ταπεινῶν μου ἔργων, τοῦτο τὸ ὀφείλω εἰς τὸν Σολωμόν. Τὴν πρώτην φοράν, ποῦ ἐδιάβασα τὸν Ὕμνον εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, ποίησιν γεμάτην ἀπὸ ἐνθουσιασμὸν καὶ φωτιάν, ἠσθάνθησαν νὰ ἀνυψώθηκα εἰς ἄλλην γῆν καὶ εἰς ἄλλην θάλασσαν. Ὁ Σολωμός εἶναι ὁ μόνος ποιητής, γιὰ τὸν ὁποῖον μπορεῖ ἡ Ἑλλάς μίαν ἡμέραν νὰ

καυχηθῆ»⁽⁴⁾. Ποῦ καὶ πότε ὁ Γεώργιος Ζαλοκώστας διὰ πρώτην φοράν ἀνέγνωσε τὸν Ὕμνον τῆς Ἐλευθερίας; εἰς τὸ ἐρώτημα αὐτὸ δίδεται κατωτέρω εὐλογοφανῆς, νομίζω, ἀπάντησις.

Ἐξ Ἰταλίας, ὁ Γεώργιος Ζαλοκώστας ἐπιστρέψας μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ Δημητρίου εἰς Ἑλλάδα (20 Ἰουλίου 1821), ἐμάνθανεν ὅτι ἡ γενέθλιος αὐτοῦ πολίχνη, τὸ Συρράκον, δὲν ὑπῆρχε πλέον, πυρποληθὲν ὑπὸ τῶν Τούρκων. Οἱ Συρρακιῶται, τῇ ὑποκινήσει τοῦ Ἰωάννου Κωλέττη, τοῦ Γεωργίου Τουρτούρη καὶ ἄλλων τινῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν, εἰχον ἐπαναστατήσῃ, ἀλλ' ἀνοργάνωτοι ὄντες καὶ ἄνευ ἐπικουριῶν παρμεῖναντες, δὲν κατώρθωσαν νὰ κρατήσουν τὴν ἀμυναν τῶν πατρῶων ἐστιῶν, ἀλλ' ἐγκατέλειπον αὐτάς (10 Ἰουλίου 1821) εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ὀρδῶν τοῦ Ἰσμαὴλ Πλιάσα καὶ διεσπάρησαν εἰς διάφορα μέρη⁽⁵⁾. Οἱ ἀμεσώτατοι οἰκεῖοι τοῦ Γεωργίου Ζαλοκώστα εἰχον ζητήσῃ καταφύγιον εἰς τὸν Πύργον τῆς Ἡλείας (τῆς Γαστούνης ὡς ἐλέγετο τότε)· ἐκεῖ μετὰ πολλὰς περιπετείας κατέφυγε καὶ ὁ Γεώργιος Ζαλοκώστας, καὶ διαρκούντος τοῦ 1822 προσελήφθη ὡς γραμματεὺς ὑπὸ τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Ἡλείας Ἀναγνώστου Δ. Παπασταθοπούλου, ἀνδρὸς φιλοπάτριδος καὶ μετριοπαθοῦς⁽⁶⁾. Ὡς γραμματεὺς τοῦ προμνημονευθέντος Ἡ-

(1) Ἐτυπώθη τὸ μελέτημα τῷ 1936 ἐν Μυτιλήνῃ, ἐν τῷ τυπογραφείῳ τῆς «Πρωϊνῆς», καὶ ἀποτελεῖται ἐκ σελ. 40, σχήματος 8ου.

(2) Γ. Βαλέτας, ἐνθ' ἀνωτέρω, μάλιστα σελ. 10 κ.ε., 16, 27, πρβλ. καὶ σελ. 37, 38.

(3) Ὁ Διον. Σολωμός ἐγεννήθη τῷ 1798 (εἰς τὰς 8 Ἰουν. τοῦ ἔτους αὐτοῦ ἐβαπτίσθη), ὁ Γεώργ. Ζαλοκώστας ἐγεννήθη μίαν ἡμέραν τοῦ 1805 (οὐχὶ τοῦ 1808· πρβλ. πρὸ πάντων Σ. Π. Λάμπρον, Γεώργιος Ζαλοκώστας, Ἀθήναι 1868, σελ. 11).

(4) Κ. Καιροφύλα. Ὁ ἀγνωστος Σολωμός. Ἀθήναι 1927, σελ. 155. Πρβλ. Γ. Βαλέταν, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 11. Πρβλ. ἀφ' ἑτέρου Διον. Μαρτελάου καὶ Σ. Δεβιάζη ἐν τῷ Ζακυνθινῷ περιοδικῷ «Ἠὼς», τόμ. Α', 1898, τεύχος 5-6, σελ. 7, 19, καὶ «1798-1898 Πανηγυρικὸν τεύχος ἐπὶ τῇ ἑκατονταετηρίδι τῆς γεννήσεως τοῦ ἔθνικοῦ ποιητοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ ἐπιμελεῖα τῆς ἐπιτροπῆς... Ἐν Ἀθήναις... 1903», σελ. 97.

(5) Περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Συρράκου κατὰ τὸ 1821 καὶ τῆς καταστροφῆς αὐτοῦ ἰδὲ πρὸ πάντων. Ι. Λαμπρίδην, Ἡπειρωτικὰ μελετήματα. Τεύχος Ε' Μαλακασιακά. Μέρος Β'. Μέτσοβον καὶ Σεράκου. Ἀθήναι 1888.

(6) Περὶ τοῦ ἀνδρὸς πρβλ. Ἱστορικὸν ἀρχεῖον τοῦ στρατηγοῦ Ἀνδρέου Λόντου. Τόμ. Α'. Ἀθήναι 1914.

λείου οπλαρχηγού μετέσχεν ὁ Γεώργιος Ζαλοκώστας τῶν ἀγῶνων καθ' ὅ-
 λας τὰς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου
 μετέσχε δὲ καὶ αὐτῆς τῆς ἐξόδου τῆς ἐπι-
 κῆς πόλεως⁽⁷⁾, τὴν ὁποῖαν ἠγάπησεν ὡς
 γενέτειραν καὶ ἔψαλεν ὡς Ἑλλάδος ὀμ-
 φαλόν⁽⁸⁾. Ὁ Δῆμος, ὁ ἦρωσ τοῦ Μεσολογ-
 γίου», τοῦ ἐπικού ποιήματος, τὸ ὁποῖον ἔγρα-
 φεν ὁ Γεώργιος Ζαλοκώστας, δὲν εἶναι ἄλ-
 λος παρὰ αὐτὸς αὐτὸς ὁ ποιητὴς τοῦ
 ποιήματος τούτου⁽⁹⁾. Πάντως κατὰ τὸ 1825
 εὐρίσκειτο ὁ Γεώργιος Ζαλοκώστας ἐν Με-
 σολογγίῳ· ἀλλ' αὐτόθι, ὡς γνωστόν, τῷ
 1825, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν Παρισινῶν ἐκδό-
 σεων συντελέσθη ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ ἐλληνι-
 στοῦ καὶ λατινιστοῦ G. Grissetti ἢ κατ' οὐ-
 σίαν τρίτη ἐκδοσις τοῦ Ὕμνου τῆς Ἐλευ-
 θερίας⁽¹⁰⁾, ἐπίσης κατ' Ὀκτώβριον τοῦ αὐ-
 τοῦ ἔτους ὁ Σπυρίδων Τρικούπης ἐν τῇ «Γε-
 νικῇ Ἐφημερίδι τῆς Ἑλλάδος», ἡ ὁποία ἐξε-
 δίδετο ἐν Ναυπλίῳ ὑπὸ τοῦ Θεοκλήτου Φαρ-
 μακίδου, ἐδημοσίευσεν ἀποσπάσματα τοῦ
 Ὕμνου τῆς Ἐλευθερίας μετὰ σχετικῆς κρι-
 τικῆς, καθ' ἣν ὅπως «ἀπὸ τὰ πρό αἰώνων
 θαμμένα κόκκαλα τῶν προγόνων μας ἐβγή-
 κεν ἡ ἔλευθερία... ἀπὸ τῶν ἰδίων μας προ-
 γόνων τοὺς κωφοὺς καὶ ἀφώνους τάφους
 ἐξυπνᾷ καὶ ὁ κύριος Σολωμὸς τὴν βαρυὰ
 ἐκεῖ κοιμωμένην Μοῦσαν»⁽¹¹⁾. Κατὰ ταῦτα,
 πιθανώτατα ἐν Μεσολογγίῳ ὁ Γεώργιος
 Ζαλοκώστας τῷ 1825 ἀνέγνωσε διὰ πρῶ-
 την φοράν τὸν Ὕμνον τῆς Ἐλευθερίας καὶ
 θὰ ὑπῆρξεν ἀσφαλῶς ἐκ τῶν πρώτων συνει-
 δητῶν ἀναγνωστῶν αὐτοῦ. Καὶ ναὶ μὲν διὰ
 τοῦ Ἰωσήφ Ριγάλδου δὲν ἐγνώρισεν ὁ Γεώρ-
 γιος Ζαλοκώστας τὸ πρῶτον τὴν Μοῦσαν
 τοῦ Σολωμοῦ, ἀλλ' ὁ Ἰταλὸς αὐτοσχεδια-
 στής, μάλιστα κατὰ τὰ ἔτη 1851-1852, συ-
 νετέλεσεν ἀναμφιβόλως εἰς τὴν μεγαλυτέ-
 ραν ἐξοικειώσιν τοῦ Ἡπειρώτου ποιητοῦ
 πρὸς τὸν πνευματικὸν κόσμον τοῦ Μεγάλου
 τῆς Ζακύνθου.

Σελ. 240. Πρβλ. καὶ Ἀμβρόσιον Φραντζῆν, Ἐπιτομὴ
 τῆς ἱστορίας τῆς Ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, Ἀθη-
 ναί 1839-1841. Τόμ. Β'. Σελ. 156. Τόμ. Δ'. Σελ. 16,
 150, 160. Ἰ. Φιλήμονα, Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς
 Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως. Τόμ. Γ'. Ἀθῆναι 1860. Σελ. 35,
 160 κ. ἑ. Φώτιον Χρυσανθόπουλον ἢ Φωτάκον, Βίαι
 Πελοποννησίων ἀνδρῶν. Ἀθῆναι 1888. Σελ. 52. Πρβλ.
 καὶ τὴν κατωτέρω ὕποσημ. 7.

(7) Ὁ Ἀναγν. Παπασταθοπούλου, ἤδη ἀρχομένου τοῦ
 Ὀκτωβρ. 1925, εὐρίσκειτο καὶ πάλιν ἐν Πελοποννήσῳ,
 δὲν μάλιστα, ὡς φαίνεται, πάλιν εἰς Μεσολογγίον,
 ὅπως μετὰσχῆ ἐκεῖ τῆς γιγαντομαχίας. (Πρβλ. Ἰ. Θ.
 Κολοκοτρώνην, Ἑλληνικά ὑπομνήματα ἤτοι διάφορα
 ἔγγραφα καὶ ἐπιστολαὶ ἀφορῶντα τὴν Ἑλλην. Ἐπα-
 ναστασίαν ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι 1827. Ἀθῆναι 1856. Σελ.
 254 κ. ἑ., 285. Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Διουσιῶου Ρώμα.
 Τόμ. Β'. Ἀθῆναι 1906. Σελ. 134). Ὁ Γεώργιος Ζαλο-
 κώστας παρέμεινεν ἐν Μεσολογγίῳ καὶ μετὰ τὴν ἀ-
 ναχώρησιν τοῦ Ἀναγν. Παπασταθοπούλου.

(8) Σ. Π. Λάμπρος, ἐνθ' ἀνωτέρω. Σελ. 19, 26 κ. ἑ.

(9) Αὐτόθι, σελ. 18 κ. ἑ.

(10) Πρβλ. Γ. Βαλέταν, Κριτικὰ στὸ Σολωμό, Ἀ-
 πόσπασμα ἀπὸ τὸ «Φιλολογικὸ Νέο Κόσμο» 5 Ἰουλ.
 1935. Ἀθῆναι 1935. Σελ. 166 κ. ἑ.

(11) Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος κριτικὴ τοῦ Σπυρ. Τρικού-
 πη εὐρίσκειται προχείρως παρὰ Στοχαστῆ, Γόρω
 στὸ Σολωμό. Τόμ. Β'. Ἀθῆναι 1927. Σελ. 196-201.

Τὸν μεγάλον αὐτοῦ ἐνθουσιασμόν διὰ
 τὸν Σολωμόν καὶ τὴν ἀπροκάλυπτον ἀνα-
 γνώρισιν τούτου ὡς ποιητοῦ διετύπωσεν ὁ
 Γεώργιος Ζαλοκώστας ἀπαντῶν καὶ εἰς
 τοὺς κριτὰς τοῦ β' Παλλείου ποιητικοῦ ἀ-
 γῶνος τοῦ 1852. Κατὰ τὸν ἀγῶνα αὐτόν ὁ
 Γεώργιος Ζαλοκώστας ὑπέβαλε τὸ ποίημα
 «Τὸ στόμιον τῆς Πρεβέζης», ἀλλὰ δὲν ἔτυ-
 χε τῆς δάφνης κυρίως λόγῳ τῶν ἐν αὐτῷ
 γραμματικῶν παραπτωμάτων, τὰ ὁποῖα,
 κατὰ τοὺς κριτὰς, ἦσαν τόσον μεγάλα, ὥσ-
 τε δὲν ἐπέτρεπον τὴν βράβευσιν τοῦ ἔο-
 γου⁽¹²⁾. Μία τῶν στροφῶν «Τοῦ στομίου τῆς
 Πρεβέζης» λέγει :

Αἱ νῆες ἀκράτητοι σποῦν τὴν γραμμὴν
 λυσώδη θανάτου ἐκχύνουσαι ζάλην,
 κ' ἐσεισθῆ τὸ κύμα ὡσάν τὴν μεγάλην
 θαυμάζον ὄρμην⁽¹³⁾.

Οἱ κριταὶ ἐσχολίασαν τοὺς ἀνωτέρω στί-
 χους: «τὸ κύμα ἐσεισθῆ φυσικὰ ἐκ τῆς ζά-
 λης τῶν σφαιρῶν, οὐχὶ δὲ ὡσάν θαυμάζον
 τὴν μεγάλην ὄρμην». Πρὸς ταῦτα ἀπαντᾷ ὁ
 Γεώργιος Ζαλοκώστας: «Ἐὐχαριστῶ διὰ τὴν
 ἀνακάλυψιν! Ὁ ἄριστος τῶν νέων ποιητῶν Σολω-
 μὸς κίλει, ὅτι τὸ ἔσπερος τῆς ἐξόδου τῶν φρουρῶν
 τοῦ Μεσολογγίου «ὁ οὐρανὸς ἔχυνε ψιλὴν βροχὴν
 ὡσάν κλαῖον τὰ δεινὰ τῆς πόλεως.» Ἀθάνατε νίε
 τῆς Ζακύνθου! ἐάν εἶχε τὴν ἐλικήν μου ἀτυχίαν,
 ἤθελες ἀκούσει, ὅτι «ὁ οὐρανὸς ἔβρεχε διὰ φυσικὴν
 αἰτίαν καὶ οὐχὶ εἰὰ τὴν κλαίην τὸ Μεσολογγίον
 σου!»⁽¹⁴⁾. Ἀνεξαρτήτως τοῦ ζητήματος, ἂν
 τὰ ἀνωτέρω σχετικὰ πρὸς τὸ Μεσολογ-
 γι λόγια, τὰ ὁποῖα προσγράφονται εἰς τὸν
 Σολωμόν, πράγματι προέρχονται ἐξ αὐτοῦ,
 — ἀνεξαρτήτως τοῦ ζητήματος αὐτοῦ, ἡμᾶς
 ἐνταῦθα πρὸ παντὸς ἐνδιαφέρει ὁ ὑπὸ τοῦ
 Γεωργίου Ζαλοκώστα χαρακτηρισμὸς τοῦ
 «θάνατου υἱοῦ τῆς Ζακύνθου» ὡς τοῦ
 «ἀριστοῦ τῶν νέων ποιητῶν»!

Γλωσσικῶς ὁ Γεώργιος Ζαλοκώστας ὑ-
 πῆρξεν ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ Σολωμοῦ· αἱ
 γλωσσικαὶ θεωρίαι⁽¹⁵⁾ ἐκείνου συνοψίζον-
 ται ὡς ἑξῆς: «Δὲν φρονοῦμεν — γράφει ὁ
 Γεώργιος Ζαλοκώστας, ἀφορμὴν λαμβάνων
 ἐκ τοῦ «Ονειροῦ» τοῦ Δημοσθένους Βαλα-
 βάνη — ὅτι ἡ δημοτικὴ π. ἐπεὶ νὰ εἶναι ἡ
 γλῶσσα τῆς ποιήσεως ἐν γένει, διότι στε-
 ρεῖται πολλῶν ὄρων καὶ ἀδυνατεῖ νὰ πε-
 ριγράψῃ ναυμαχίαν λόγου χάριν, ἐκτὸς ἐὰν
 λάβῃ τοὺς ὄρους ἐκ τῆς ἀρχαίας γλώσσης,
 ἀλλὰ τότε ἀποβάλλει τὴν πρωτότυπον
 χροιάν καὶ καθίσταται μιζοβάρβαρος. Δια-
 τεινόμεθα ὁμῶς ὅτι πρέπει νὰ τὴν μεταχει-
 ρισθῶσιν οἱ ποιηταὶ μας εἰς μικρὰς μόνον

(12) Πρβλ. Σ. Π. Λάμπρος, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 70 κ. ἑ.

(13) Τὰ ἀπαντα Γεωργίου Χ. Ζαλοκώστα, Ἀθῆναι
 1859, σελ. 73.

(14) Αὐτόθι, σελ. 89-89. Τὸ ἀνωτέρω χωρίον διέλα-
 θε τοὺς πραγματευθέντας τὰ κατὰ τὰς πνευματικὰς
 σχέσεις μεταξὺ Σολωμοῦ καὶ Ζαλοκώστα.

(15) Περιοδικὸν «Μνημοσύνη», τεύχος τῆς 15 Ἀπρι-
 λίου 1852. Πρβλ. Σ. Π. Λάμπρος, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 105.

ποιήσεις, διότι άλλως οι πολλά επιγενέστεροι μας δεν θέλουσιν εύρει οὐδ' ἴχνος αὐτῆς. Ἐκτός τούτου ἐν ᾧ εἶναι ἐπιδεικτικὴ ὕψους ἔχει ἀδιαφιλονείκτον προτέρημα τὴν συγχώνευσιν τῶν φωνηέντων, διότι ὁ λαὸς ὁμιλῶν τὰ συγχωνεύει. Τοῦτο προστίθει πολλὴν χάριν, πολλὴν ἁρμονίαν εἰς τὸν ἔμμετρον λόγον.» Χωρὶς νὰ εἰσελθῶμεν εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν γλωσσικῶν θεωριῶν τοῦ Γεωργίου Ζαλοκώστα, παρατηροῦμεν, ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος δὲν ἔμεινε καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν πιστὸς εἰς αὐτὰς διότι καὶ δύο μακρότερα ποιήματα («Ὁ Φῶτος καὶ ἡ Φρόσω»⁽¹⁶⁾ καὶ «Τὸ σπαθὶ καὶ ἡ κορῶνα»⁽¹⁷⁾) ἔγραψεν εἰς τὴν δημοτικὴν. Δὲν ὀφείλεται δὲ ἡ στοργὴ τοῦ Γεωργίου Ζαλοκώστα πρὸς τὴν δημοτικὴν τυχόν εἰς ξένας ὀψίμους ἐπιδράσεις, ὕπηρες ἀδιαφιλονείκτος πατρογονικῆ κληρονομία τοῦ Ἡπειρώτου ποιητοῦ. Καὶ θὰ ἦτο ἴσως ἔργον ἀστόχου ὑπερτιμήσεως, ἐὰν ἠθέλομεν προβάλλει ἀνευ ἐπιφυλάξεων παράδειγμα μιμήσεως⁽¹⁸⁾ τὰ δημοτικά τοῦ Γεωργίου Ζαλοκώστα, ἀλλ' εἶναι ἐξ ἄλλου βέβαιον, ὅτι ὁ Ἡπειρώτης ποιητῆς, περὶ τοῦ ὁποίου ἐνταῦθα εἶναι ὁ λόγος, ἦτο εἰς θέσιν νὰ γράψῃ μετὰ φυσικότητος καὶ χάριτος τὰ δημοτικά. Οὕτω ἀρχομένου τοῦ 1851 τὸ ἴδιον αὐτοῦ ποίημα «Τοῦ Γερομούρτου ἡ κόρη»⁽¹⁹⁾, τὸ ὁποῖον ἔχει γραφῆ εἰς ἔντεχον δημοτικὴν, χάριν παιδιᾶς ὑπέβαλεν ὁ Γεώργιος Ζαλοκώστας ὡς γνήσιον δημοτικὸν εἰς τοὺς συντάκτας τῆς «Πανδώρας»· αὐτοὶ δὲ ἀπατηθέντες καὶ ἐτύπωσαν αὐτὸ ὡς «ῥαίαν σύνθεσιν τοῦ λαοῦ, ἣτις ἔχει προσέτι τὸ σπάνιον εἰς τὰ λοιπὰ δημοτικά ἄσματα πλεονέκτημα, ὅτι περιεσώθη πλήρης»⁽²⁰⁾. Τὴν δὲ «Πέρδικαν»⁽²¹⁾ τοῦ Γεωργίου Ζαλοκώστα συνήθιζεν ὁ σοφὸς καὶ ποιητῆς Δημήτριος Βερναρδάκης μέχρι τῶν τελευταίων αὐτοῦ ἡμερῶν ν' ἀναφέρῃ ὡς ἐξαιρετικὸν παράδειγμα χρήσεως ὀρθοῦ δημοτικοῦ λόγου⁽²²⁾.

Ὁ μακαρίτης καθηγητῆς Σπυρίδων Π. Λάμπρος, νεανίας εἰσέτι, τῷ 1868, ἀφιέρωσεν εἰς τὸν Γεώργιον Ζαλοκώσταν βιογραφικὸν καὶ κριτικὸν σχεδίασμα, κατὰ τὸ ὁποῖον οὗτος δύναται νὰ κατὰσχῃ «μετὰ τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ καὶ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῇ νεω-

τέρᾳ ἡμῶν ποιήσῃ καὶ νὰ ὀνομασθῇ ποιητῆς ἐθνικός»⁽²³⁾. Εἰς τὴν κρίσιν αὐτὴν περὶ τοῦ Γεωργίου Ζαλοκώστα ἐπέμενεν ὅπως-δήποτε καὶ μετὰ ταῦτα ὁ Σπυρίδων Π. Λάμπρος⁽²⁴⁾. Μετὰ πάροδον δεκαοκτῶ περιπίου ἐτῶν ἐξεδίδετο γερμανιστὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Ροδόλφου Νικολαί συνταχθέν δοκίμιον τῆς Νεοελληνικῆς γραμματολογίας, ὅπου ὁ Γεώργιος Ζαλοκώστας ἀναγράφεται «ποιητῆς πρώτου βαθμοῦ», ἀξίος νὰ μνημονευθῇ μετὰ τῶν πρώτων ἀγωνιστῶν τῆς Ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος καὶ μετὰ τῶν πρώτων πατριωτικῶν ποιητῶν αὐτῆς⁽²⁵⁾. Μετ' οὗ πολὺ ἐνεφανίζετο εἰς δευτέραν ἔκδοσιν ἡ γαλλικὴ διασκευὴ τῆς νεοελληνικῆς γραμματολογίας τοῦ Α. Ρ. Ραγκαβῆ, περιέχουσα ἐπαίνους διὰ τὸ ἔργον τοῦ Γεωργίου Ζαλοκώστα καὶ μεταφράσεις ὀρισμένων ἀποσπασμάτων αὐτοῦ⁽²⁶⁾. Σχεδὸν συγχρόνως ὁ Ἐμμανουὴλ Ροῖδης ἔτασεν ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσοῦ» τὸν Γεώργιον Ζαλοκώσταν «εἰς βαθμίδα πολὺ χαμηλοτέραν» τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ, τοῦ Ἰωάννου Βηλαρά, παράλληλον δὲ ἂν μὴ κατώτερον τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου⁽²⁷⁾. Καὶ ὁμολογεῖ μὲν ὁ Ροῖδης, ὅτι δὲν δύναται ν' ἀρνηθῇ ἀξίαν τινὰ ποιητικὴν εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Ζαλοκώστα ἐπιχειρησεως, ἀλλὰ δὲν συγχωρεῖ εἰς αὐτὸν, ὅτι «τὰς δημοτικὰς δάφνας τοῦ ἐρρόπανε διὰ καθαρῶν ποιημάτων, πέμψας εἰς τοὺς ποιητικοὺς διαγωνισμοὺς συμφορήματα εὐχῶν λέξεων ἀνευ ἐννοίας πολλάκις τῆς παραμικρᾶς... πικραίνοντα ἀνά πᾶσαν σελίδα τὸν ἀναγνώστην, ὅστις τὴν ποίησιν ἐννοεῖ ἐντρύφημα τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας καὶ οὐχὶ μόνον τῆς ἀκοῆς. Ὁ Ζαλοκώστας ἦτο ἀληθῶς ἀριστοτέχνης τοῦ μέτρου· τοῦτο ὅμως δὲν δικαιολογεῖ τὴν μεταβολὴν τῆς ποιήσεως εἰς ἀπλὴν τυμπανοκρουσίαν»⁽²⁸⁾. Ἐξαιρεῖ δὲ ὁ Ροῖδης ἐκ τῶν μιμήσεων τῆς δημοτικῆς ποιήσεως, τὰς ὁποίας ἐπεχείρησεν ὁ Γεώργιος Ζαλοκώστας, «Τοῦ Γερομούρτου τὴν κόρη» (πρβλ. ἀνωτέρω) καὶ τὸ

(16) Τὰ ἅπαντα Γ. Χ. Ζαλοκώστα, Ἀθήναι 1859. Σελ. 119-134.

(17) Αὐτόθι, σελ. 141-155.

(18) Ὡς θέλει ὁ Σ. Π. Λάμπρος, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 106.—Ἡ φωνητικὴ τῶν δημοτικῶν τοῦ Γεωργίου Ζαλοκώστα δὲν εἶναι πάντοτε ἀφογος, ἀλλὰ καὶ τὸ λεξικὸν αὐτῶν οὐχὶ ἀπηλλαγμένον λογιωτέρων τύπων.

(19) Τὰ ἅπαντα Γ. Χ. Ζαλοκώστα. Ἀθήναι 1859. Σελ. 178-9.

(20) «Πανδώρα» τόμ. Α' (1850-1) σελ. 578, Β' (1851-2) σελ. 633-4. Πρβλ. Σ. Π. Λάμπρον, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 62.

(21) Τὰ ἅπαντα Γ. Χ. Ζαλοκώστα. Ἀθήναι 1859. Σελ. 118.

(22) Πρβλ. Νίκων Α. Βέην ἐν τῷ τομίδιῳ «Ἐπιστημονικὰ μνημόσυνα καθηγητῶν Πανεπιστημίου... Ἐν Ἀθήναις 1935», σελ. 103.

(23) Σ. Π. Λάμπρος, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 109 (πρβλ. καὶ σελ. 32). Αὐτόθι καὶ ἄλλων παλαιότερων κρίσεις περὶ τοῦ Γεωργίου Ζαλοκώστα.

(24) Πρβλ. ἐξ ἄλλου «Νέον Ἑλληνομνήμονα», τόμ. Γ' (1913) σελ. 170, τόμ. ΙΒ' (1915) σελ. 92.

(25) Rudolf Nicolai, Geschichte der neugriechischen Literatur. Λεψία 1876. Σελ. 159 κ. ἑ., πρβλ. καὶ σελ. 120, 148 κ. ἑ.

(26) Α. Ρ. Rangabé, Précis d'une histoire de la littérature néo-hellénique. Τόμ. Β'. Βερολίον 1877. Σελ. 169 κ. ἑ.—Πρβλ. καὶ Α. Ρ. Rangabé-Daniel Sanders, Geschichte der neugriechischen Literatur, von ihren Anfängen bis auf die neueste Zeit. Λεψία [1882]. Σελ. 108.—Ὁ Ἄλ. Ρ. Ραγκαβῆς καὶ ζῶντος καὶ θανόντος τοῦ Γεωργίου Ζαλοκώστα ἔγραψεν ἐμμενεῖς κρίσεις περὶ αὐτοῦ. Πρβλ. Σ. Π. Λάμπρον, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 71 κ. ἑ., 90.

(27) Ε. Δ. Ροῖδου, Περὶ τῆς συγχρόνου Ἑλληνικῆς ποιήσεως. Παράρτημα τῆς Ἑστίας. Ἀθήναι 1877. Σελ. 28 κ. ἑ.

(28) Αὐτόθι.

λαοφιλέστατον «Φίλημα»⁽²⁸⁾ («Μιά βοσκοπούλα αγάπησα, μιά ζηλεμένη κόρη), χωρίς να ξεετάση απολύτως τὰ κατὰ τὴν πάτρητα τοῦ τελευταίου τούτου ποιήματος⁽²⁹⁾). Ὑπερήσιασαν τὸ ποιητικὸν ἔργον τοῦ Γεωργίου Ζαλοκώστα ἀπὸ τῶν ἐπιθέσεων τοῦ Ροΐδου τότε ὁ Ἄγγελος Βλάχος⁽³⁰⁾ καὶ

ὁ Ἰωάννης Παπαδιαμαντόπουλος (Jean Moréas)⁽³¹⁾, βραδύτερον δὲ καὶ ὁ Πολύβιος Δημητρακόπουλος⁽³²⁾. Ἄλλ' ἢ κριτικὴ τοῦ Κ' αἰῶνος, ἢ ὁποία κατ' ἐπανάληψιν ἠσχολήθη μετὰ τὸ ἔργον τοῦ Γεωργίου Ζαλοκώστα⁽³³⁾, τὸ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Σολωμοῦ ὑφιστάμενον χάσμα κατέστησε ἀκόμη μεγαλύτερον.

Β'

Καὶ αἰ πρὸς τὸν Θεσσαλὸν πρωτομάρτυρα πνευματικὰ σχέσεις τοῦ Γεωργίου Ζαλοκώστα εἶναι ἀξία προσοχῆς. Ἦδη ὑπὸ τοῦ Σ. Π. Λάμπρου⁽³⁴⁾ μεταξὺ τῶν ποικίλων λογοτεχνικῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα σχετίζονται πρὸς τὸν Ρήγαν, ἀναγράφεται καὶ «Γ. Ζαλοκώστα. Ὁ ἀσπασμὸς τῆς ΚΕ' Μαρτίου (Ἐπεισόδιον ἐκ τοῦ βίου τοῦ Ρήγα), ποίημα ἐκφωνηθὲν ἐν συμποσίῳ τῆς 25 Μαρτίου 1855 (Ἄπαντα 1859, σελ. 277-280)». Καὶ τὸ μὲν ποίημα ἔχει καὶ δεύτερον, ἀφιερωτικόν, τίτλον: «Τῷ πολυδακρῦτῳ μάρτυρι Ρήγα», τὸ δὲ συμπόσιον, καθ' ὃ ὁ Γεώργιος Ζαλοκώστας ἐξεφώνησε τὸ ποίημα, ὠργανώθη ἐν Ἀθήναις τῇ 25 Μαρτίου 1855 ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ ποιητοῦ, τοῦ Κ. Λεβίδου, τοῦ Π. Σούτσου, τοῦ Ν. Πανταλέοντος καὶ ἄλλων λογίων εἰς ἔκφρασιν διαμαρτυρίας κατὰ τῶν Ἀγγλογάλλων, καταπατούντων τότε τὰ ἑλληνικὰ δίκαια καὶ κατεχόντων στρατιωτικῶς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ⁽³⁵⁾.

Ἄλλ' εἰς τὸ ποιητικὸν ἔργον τοῦ Γεωργίου Ζαλοκώστα ἀπαντῶσι καὶ ἄλλαι στροφαὶ ἢ μεμονωμένοι στίχοι ἀναφερόμενοι εἰς τὸν Ρήγαν. Πρβλ. π.χ. τὰς «Σκιάς τοῦ Φαλήρου», ποίημα τοῦ Γεωργίου Ζαλοκώστα, γραφὲν ἀρχομένου τοῦ 1844:

Ἐνῶ δ' ἐνοικοῦσα τοὺς τάφους εἶσα
ὄργιλ' ἢ ἀρχαία τοῦ θνους Θεά,⁽³⁷⁾
ἐξαίφνης βροντῶσα παντοῦ κραταιά,
ἠκούσθ' ἢ φωνὴ τοῦ ἀπάτριδος Ρήγα.
Καὶ ἤρχισε ἐντός μας βιαίως νὰ βράξη
ἀξία προγόνων ὄργη φλογερά,
καθὼς ἐν τῇ Λίτνῃ ὀλέθρου σπορά,
τὸ πῦρ, ὅταν ρῆξιν φρικτὴν ἐτοιμάζη.
Καὶ τότε τοῦ Ρήγα ἢ λύρα ἐκλήθη
τὰ σπλάχνα τῶν δούλων νὰ σείη σκληρῶς,
κ' οἱ τόνοι τῆς ἦσαν ρυτίες τοῦ πυρὸς
ποῦ ἔκαιε κούφον εἰς ἀλκίμα στήθη⁽³⁸⁾.

Ἡ πρώτη ἐκ τῶν ἀνωτέρω στροφῶν τοῦ Γεωργίου Ζαλοκώστα ὑπενθυμίζει τὴν 18ην στροφήν τοῦ Ὑμνου τοῦ Σολωμοῦ:

καὶ ἐχύθη
καταχθόνια μιά βοή,
καὶ τοῦ Ρήγα σοῦ⁽³⁹⁾ ἀπεκρίθη
πολεμόκραχη ἢ φωνή.

Κατὰ δὲ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1844 ἀπευθύνει ὁ Γεώργιος Ζαλοκώστας ποίημα «πρὸς τὴν Βουλὴν», ἐν ᾧ ἀπαντῶσιν οἱ στίχοι:

Σοῦ ζητεῖ τάφον, ὦ μὴ Φεραῖε Ρήγα,
ἢ θεία κόνις ἠρωϊκῶν ἀνδρῶν,
ἀλλὰ σὺ⁽⁴⁰⁾ πλάττεις μετ' στρέμματα ὀλίγα
μικρὰν πατρίδα καὶ κράτος πενιχρὸν⁽⁴¹⁾.

Καὶ εἰς ἄλλο ποίημα τοῦ Γεωργίου Ζαλοκώστα, τὸ ὁποῖον ἐγράφη τελευτῶντος τοῦ 1853, παρεισάγεται ὁ Ρήγας μετὰ τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' καὶ ἄλλων⁽⁴²⁾. Εἰς τοὺς αὐτοὺς πρωτομάρτυρας ἀναφέρεται καὶ στροφή «Τῆς Φωνῆς τοῦ Χρόνου», ποιήματος τοῦ Γεωργίου Ζαλοκώστα, τὸ ὁποῖον ἐγράφη κατὰ τὴν αὐτὴν περίπτου

(28) Τὰ ἄπαντα Γ. Χ. Ζαλοκώστα. Ἀθήναι 1859. Σελ. 268.

(29) Ὁ μακαρίτης Στέφανος Μαρτζώκης ἐπέμενε, ὅτι τὸ «Φίλημα» δὲν εἶναι ποίημα πρωτότυπον τοῦ Γεωργίου Ζαλοκώστα, ἀλλ' ἀπλή διασκευή ἰταλικοῦ ποιήματος, φιλοσονηθεῖσα ὑπὸ τούτου. Πρβλ. καὶ Ἡ. Π. Βουτιερίδην, Σύντομη ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας. Ἀθήναι 1934, σελ. 351.

(30) «Παρνασσός», τόμ. Α' (1877) σελ. 321-342.
(31) «Ὀλίγα σελίδες ἐπ' ἐκκαιρία τῆς μεταξὺ τῶν κ.κ. Ε. Δ. Ροΐδου καὶ Ἀγγέλου Βλάχου ἀναφύσεως φιλολογικῆς ἐριδος ὑπὸ Ἰω. Παπαδιαμαντοπούλου. Ἐν Ἀθήναις . . . 1878. (Παράρτημα Ἐφερίδος τῶν Συζητήσεων). Σελ. 6,46.

(32) Διαλέξεις περὶ Ἑλλήνων ποιητῶν τοῦ 10' αἰῶνος. Τόμ. Β'. Ἐκδ. Β'. Ἀθήναι 1925. Σελ. 3 κ.ε., μάλιστα δὲ σελ. 22 κ.ε.

(33) Ἐκ τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας ἄς μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα, ἐφ' ὅσον δὲν ἐμνημονεύθησαν ἀνωτέρω, τὰ ἑξῆς: Κ. Dieterich, Geschichte der byzantinischen und neugriechischen Litteratur. Ἐκδ. Β'. Λειψία 1909. Σελ. 184, 213 κ. ε. D. C. Hesselring—H. Perrot, Histoire de la littérature grecque moderne. Παρίσι 1924. Σελ. 84 κ.ε., 176 (περὶ τῶν ἀλλανδικῶν μεταφράσεων τοῦ Ζαλοκώστα). Ἀρ. Καμπάνη, Ἱστορία τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας. Ἀλεξάνδρεια 1925. Σελ. 98, 117 (Ἐκδ. Δ'. Ἀθήναι [1935], σελ. 177 καὶ συμπλήρωμα. Ἱστορία τῆς νέας Ἑλλην. Κριτικῆς. Ἀθήναι 1935. Σελ. 88, 91. Πρβλ. καὶ Ἐλευθεροδάκη, Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικόν, τόμ. ε', σελ. 161). Ἡ. Π. Βουτιερίδης, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 307, 316, 337, 344. Τέλλος Ἄγρας, Μεγάλη Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδεία. Τόμ. ΙΑ'. Σελ. 901 κ. ε. I. M. Παναγιωτοπούλου, Στοιχεῖα ἱστορίας τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας. Ἀθήναι 1936. Σελ. 66.

(34) Ἀποκαλύψεις περὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ρήγα. Ἐκδόσεις Ἐστίας. Ἀθήναι 1892. Σελ. 104.

(35) Τὰ ἄπαντα Γ. Χ. Ζαλοκώστα. Ἀθήναι 1859. Σελ. 277, ὑπόσημ. Σ. Π. Λάμπρου, Γεώργιος Ζαλοκώστας. Σελ. 26, 97. κ. Nicolai, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 160.

(37) Ἡ Ἐλευθερία.

(38) Τὰ ἄπαντα Γ. Χ. Ζαλοκώστα. Ἀθήναι 1859. Σελ. 24-25.

(39) . . . τῆς Ἐλευθερίας.

(40) ἢ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων.

(41) Τὰ ἄπαντα Γ. Χ. Ζαλοκώστα. Ἀθήναι 1859. Σελ. 298.

(42) Αὐτόθι, σελ. 274-275.

χρονικήν περίοδον, καθ' ἣν και τὸ ἀμέσως ἀνωτέρω μνημονευθέν :

Ἐγκαίνισον, Γρηγόριε, τὸν ἀκλειστον ἀγῶνα
πρὸ τῆς σκιάς σου τῆς σεπτῆς γονυκλιτῆς καὶ πάλω.
Ροῦμελη! φέρε ν' ἀσπασθῶ τοῦ Ρήγα τῆς εἰκόνα,
τὸ Δεῦτε παῖδες, ἀκουσε, τὸ Δεῦτε παῖδες ψάλλω⁽⁴³⁾.

Ἄλλὰ τὸ ποίημα :

Δεῦτε παῖδες τῶν Ἑλλήνων
ὁ καιρὸς τῆς δόξης ἦλθεν

διὰ πολλοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους δὲν δυνάμεθα νὰ ἐκθέσωμεν ἐνταῦθα, δὲν εἶναι τοῦ Ρήγα⁽⁴⁴⁾ ἀλλ' ἀποδίδεται εἰς αὐτὸν ὑπὸ ξένων καὶ ἡμετέρων τουλάχιστον ἀπὸ 125 ἐτῶν. Ἡ ἀρχαιότερα μνεία, ἐφ' ὅσον γνωρίζομεν⁽⁴⁵⁾, τοῦ ἐπαναστατικοῦ ποιήματος «Δεῦτε παῖδες τῶν Ἑλλήνων» εἶναι ἐν τῷ ὀδοιπορικῷ βιβλίῳ τοῦ J. Høbbelise⁽⁴⁶⁾, τοῦ συνοδοιπόρου τοῦ Βύρωνος, ὁ ὁποῖος ἐπὶ μέρους μετέφρασεν αὐτὸ ὡς δῆθεν ἔργον τοῦ Ρήγα καὶ πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν διάδοσιν αὐτοῦ ἐκτὸς τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Καὶ ὁ Σολωμὸς ἐν τῇ 18ῃ στροφῇ τοῦ Ὑμνου, τὴν ὁποίαν σχεδὸν ὅλην παρεθέσαμεν ἀνωτέρω, ὡς *πλεμόκραχτη φρονὴ τοῦ Ρήγα*, ἐννοεῖ—κατὰ τὰ ἴδια αὐτοῦ λόγια⁽⁴⁷⁾—τὸ *Δεῦτε παῖδες τῶν Ἑλλήνων*. Καὶ ὄχι μόνον καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Σολωμὸς ἔγραψε τὸν Ὑμνον καὶ ὁ Γεώργιος Ζαλοκώστας «τὴν Φωνὴν τοῦ Χρόνου», ἀλλὰ καὶ σήμερον ἀκόμη—παρ' ὅλην τὴν πρόδοον τῶν σχετικῶν πρὸς τὸν Ρήγαν ἐρευνῶν—πολλοὶ δέχονται⁽⁴⁸⁾ τὸ «Δεῦτε παῖδες τῶν Ἑλλήνων» ὡς θούριον τοῦ Θεσσαλοῦ Ἐθνομάρτυρος.

Ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω (σελ. 327) τὴν ἀπάντησιν τοῦ Γεωργίου Ζαλοκώστα πρὸς τοὺς κριτὰς τοῦ β' Παλλεῖου ποιητικοῦ ἀγῶνος, προκειμένου περὶ «Τοῦ στομίου τῆς Πρεβέζης». Ὅτε ὁ ποιητὴς ὑπέβαλε τὸ ποίημα τοῦτο χειρογράφως εἰς τὸν ἀγῶνα, ἀμέσως μετὰ τὴν στροφὴν :

Σιγοῦν, ἀλλ' ὅποτε περνοῦν τὸ βραχὺ
ἀνάμει' Ἀκτίου καὶ πόλεως χάσμα,
ἐκ στόματος ὄλων τὸ θούριον ἤσμα⁽⁴⁹⁾
τοῦ Ρήγ' ἀντηχεῖ⁽⁵⁰⁾.

(43) Αὐτόθι, σελ. 273-271.

(44) Πρβλ. ἐπ' ἐσχάτων Κ. Ἀμαντον. «Ὁ Θεόφρων τοῦ Ρήγα», ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἑλληνικά», τόμ. Η' (1935) σελ. 197-211.

(45) Αὐτόθι σελ. 273 κ.ε.

(46) Journal through Albania and other provinces of Turkey in Europe and Asia during the years 1809 and 1810. London 1813. Τόμ. Β'. Σελ. 596. Αὐτόθι, σελ. 591, ἀποδίδεται καὶ τὸ «Φίλοι μου συμπατριῶται» εἰς τινὰ Ροιζοῖς, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὸν ἱατρὸν Ν. Πολυζώνη ἢ Ν. Πολύζον, γνωστὸν ἐκ πολλῶν πηγῶν φίλον καὶ συνεργάτην τοῦ Ρήγα.

(47) Πρβλ. π. χ. Διονυσίου Σολωμοῦ, Τὰ εὐρισκόμενα. Ἐν Κερκύρα 1859. Σελ. 33.

(48) Ὅπως π. χ. καὶ ὁ φίλος Ἀπ. Β. Δασκαλάκης ἐν τῇ Ἀθηναϊκῇ ἐφημερίδι «Ἔθνος», Σάββατον 25 Δεκ. 1935.

(49) Βεβαίως καὶ ἐνταῦθα τὸ Δεῦτε παῖδες Ἑλλήνων νοεῖται.

(50) Τὰ ἄπαντα Γ. Χ. Ζαλοκώστα. Ἀθήναι 1859. Σελ. 72.

συμπεριέλαβε καὶ μίαν ἄλλην στροφὴν, ἣ ὁποία ἐντύπως δὲν παρεδόθη εἰς ἡμᾶς. Εἰς τὴν παραλειφθεῖσαν αὐτὴν στροφὴν, ὅπου πάλιν ἐγένετο λόγος περὶ Ρήγα, ἀναφέρεται χωρῖον τῆς σχετικῆς ἀπαντήσεως τοῦ Γεωργίου Ζαλοκώστα, τὸ ὁποῖον καὶ παραθέτομεν : «Εἰς τὴν ἀμέσως ἐπομένην στροφὴν, ἣτις παρελείφθη, ἡ Ἐπιτροπὴ ἤθελε νὰ εἴπω *Βελεστινίου* καὶ οὐχὶ *Βελεστίου* [γρ. : *Βελεστινλή*]. Αἱ ἡρωϊκαὶ Σπέτσαι ὠνομάσθησαν ἐπὶ τῆς Ἀντιβασιλείας *Τιπέρηος*. Ἄλλὰ τὸ πρῶτον ὄνομα ἦτο ἤδη ἐγγεγραμμένον μὲ αἱματώδεις χαρακτήρας εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀγῶνος, καὶ ὑπερίσχυσεν. Ὁ ἀθάνατος πρωτομάρτυς ὅστις εἶναι ὁ πατήρ τοῦ [ποιητικοῦ] ἀγῶνος καὶ τοῦ Πανεπιστημίου, ὑπεγράφη πάντοτε *Ρήγας ὁ Βελεστίνας* [γρ. : *Βελεστινλής*]. Φρονῶ ὅτι ἱεροσυλεῖ ὅστις γράψῃ αὐτὸν *Βελεστίου*»⁽⁵¹⁾. Ἐν πρώτοις τὰ ἀνωτέρω διορθωτέα *Βελεστίου* (ἀντί : *Βελεστινλή*) καὶ *Βελεστίου* (ἀντί : *Βελεστινλή*) εἶναι παρατυπώματα, ἂν μὴ παραδιορθώματα τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῶν ἀπάντων τοῦ Γεωργίου Ζαλοκώστα Καὶ ἀπαντᾷ μὲν ἐν παλαιότερα βιογραφίᾳ τοῦ Θεσσαλοῦ πρωτομάρτυρος ὁ τύπος τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ : *Ρήγας Βελεστινάκης* (*Βελεστίου*)⁽⁵²⁾, ἀλλὰ ὁ τύπος οὗτος προέρχεται ἐκ παρανοήσεως ἐπιστολῆς, τὴν ὁποίαν τῇ 11 Φεβρουαρίου 1798 ἀπηύθυνεν ὁ λοχαγὸς *Bréchet*, προσωρινὸς πρόξενος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας ἐν Τεργέστη, πρὸς τὸν στρατηγὸν *Bernadotte*, πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας παρὰ τῇ αὐλῇ τῆς Βιέννης⁽⁵³⁾. Ὁ Γεώργιος Ζαλοκώστας ἐγνώριζε προφανῶς, ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ Ρήγας, ὁ συνειδητὸς δημοτικιστὴς, οὐδέποτε μετεχειρίσθη ὡς ἐπώνυμον τὸ *Φεραῖος*, ἀλλὰ πάντοτε τὸ *Βελεστινλή*· ἢ τὸ *Βελεστινλής Θεσσαλός*⁽⁵⁴⁾. Καὶ ἂν στιχουργῶν προσέγραψεν ὁ Γεώργιος Ζαλοκώστας εἰς τὸν Ρήγαν τὸ ἐπώνυμον *Φεραῖος*, τοῦτο εἶναι ἐξαιρέσις, ὁπορευθεῖσα ὑπὸ μετρικῆς ἀνάγκης.

Διὰ δὲ τὴν μετονομασίαν τῶν Σπετσιῶν εἰς *Τιπέρηον* διεμαρτυρήθη πρὸ τοῦ Γεωρ-

(51) Αὐτόθι, σελ. 83. Αὐτόθι, σελ. 41, 63 ἀναφέρεται ὁ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ρήγα προμαχὸν τοῦ Μεσολογγίου. Αὐτόθι, σελ. 234, ὁ «Θεσσαλός» εἶναι ἀσχετος πρὸς τὸν Ρήγαν.

(52) Α. Γούδα, Βίοι παράλληλοι. Τόμ. Β'. Σελ. 133. Πρβλ. βιογραφία Ρήγα τοῦ Φεραίου. Συναρμολογηθεῖσα ὑπὸ Γεωργίου Θεορίου (Κυμαίου). Ἐν Ἀθήναις . . . 1886 [ἐπὶ τοῦ χρωματιστοῦ ἐξωφύλλου : 1887]. Σελ. 21.

(53) É. Legrand, Documents inédits concernant Rhigas Vélienskiński et ses compagnons de martyre, tirés des archives de Vienne en Autriche. [Ἀποσπάσμα ἐκ τοῦ Γ' τόμου τοῦ Δελτίου τῆς ἱστορικῆς καὶ ἔθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος]. Παρίσιος 1892. Σελ. 168 (τὸ πρωτότυπον ἔχει : Rigas Viliestinski).

(54) Πρβλ. Ἐ. Legrand, ἔνθ' ἀνωτέρω, σελ. VII. Σ. Λάμπρον. Νέαι ἀποκαλύψεις περὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ρήγα. Σελ. 97 κ.ε. Κ. Ἀμαντον. Ἀνέκδοτα ἐγγράφα περὶ Ρήγα Βελεστινλή. Ἀθήναι 1931. Σελ. 16 κ.ε. ὅπως. Ζ. Φάνη Μιχαλόπουλον, Ρήγας ὁ Βελεστινλής. Βιογραφικὸν ἔρανος. [Ἀποσπάσμα ἐκ τῶν «Θεσσαλικῶν Χρονικῶν»]. Ἀθήναι 1930. Σελ. 3 κ.ε., κλπ.

γίου Ζαλοκώστα ὁ περίφημος Γεώργιος Τερτσέτης, ὁ ὁποῖος διὰ τὴν μετονομασίαν αὐτὴν θεωρεῖ ἔνοχον τὸν Κωνσταντῖνον Σχινᾶν, τὸν πρῶτον πρύτανιν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῆς Ἀντιβασιλείας κακῶν συμβουλον. «Μεταμόρφωσες — γράφει ὁ Γεώργιος Τερτσέτης στηλιτεύων τὸν Κωνσταντῖνον Σχινᾶν — τὶς Δπέρες εἰς Τεράστια ἢ Σύρα δέν σ' ἀρέζει, ἢ Σύρα σ' ἀρέσκει ἐμπρὸς γυναῖκα, ὀπίσω ἀγόρι. Ἐγὼ σοῦ ὀμιλῶ τώρα, καὶ σὺ μ' ἀποκρίνεσαι ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Ἀγαμέμνωνος. Ὅχι ἀπὸ τὴν Θεοσῖα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν Δημηζάναν χύνονταν οἱ μπαρούτες, ποῦ ἐκνηγοῦσαν τὸν Ἰμπραῖμην εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ δέν τὸν ἄφηναν ἡσυχῶν, εἰμὴ ὅταν τὰ βασιλεύματα τοῦ ἡλίου ἐχαιρέτησαν τὴν νίκην τῶν τριῶν Ναυάρχων εἰς τὸ λιμάνι τοῦ Νεοκάστρου! Ἀπεκεφάλισες εἰς τὸ χαρτί γνω-

στά καὶ ἀγαπητὰ ὀνόματα τῆς Φυλῆς μας, ὡς ὠρέχθης νὰ ἀποκεφαλίσῃς καὶ τοὺς δύο στρατηγούς... (53) Ἐνοχοὶ ἔθνισμοῦ, ὡς καὶ τὰ βαπτισμένα μὲ δάκρυα καὶ μὲ αἷμα ὀνόματα τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων...» (54). Τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Γεωργίου Τερτσέτη, τὰ ὁποῖα ἐγράφησαν πρὸ 90 ἐτῶν, εἶναι ἀξια καὶ σήμερον προσοχῆς μάλιστα ἐκ μέρους ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἀστόχως μεταβαπτίζουν πατροπαράδοτα τοπωνύμια.

ΝΙΚΟΣ Α. ΒΕΗΣ (BERS)

(53) Ἐννοεῖ τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην καὶ τὸν Δημήτριον Πλαπούταν, κατὰ τὴν περίφημον δίκην τῶν ὁποίων (ἐν Ναυπλίῳ, κατὰ τὸ ἔαρ 1834) ὁ Κωνσταντῖνος Σχινᾶς ὡς ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης ἐπολιτεύθη αἰσχρῶς.
(54) [Γ. Τερτσέτη], Ἀπλὴ γλῶσσα. Συλλογὴ ποιημάτων καὶ διηγήσεων. Ἀθῆναι 1847. Σελ. 96-97.

CHARLES BAUDELAIRE

Ο ΕΞΩΣΤΗΣ

ὦ τῶν κυράδων ἢ κυρά, τῆς θύμησης μητέρα,
Ὅλες μου οἱ ἡδονές, ἐσύ, καὶ τὰ καθήκοντά μου!
Ξαναθυμίσου τῶν χαδιῶν τὴν ὁμορφιὰ κοντά μου,
Τὸ τζάκι τὸ γλυκύτατο, τὴ μαγικὴν ἔσπερα,
ὦ τῶν κυράδων ἢ κυρά, τῆς θύμησης μητέρα.

Ἐσπέρες ἀπὸ τῶν θρακιῶν τὴ φλόγα φωτισμένες,
Καὶ στὸν ἐξώστη, ἄλλες, μ' ἀχνοὺς ρόδινοὺς σκεπασμένες.
Πόσο γλυκὸ τὸ στήθος σου, καλὴ ἢ καρδιά γιὰ μένα
Ἦτανε, κι' ἀκατάλυτα πολλὰ ἔχουμε εἰπωμένα
Σ' ἐσπέρες ἀπὸ τῶν θρακιῶν τὴν αἴγλη φωτισμένες.

Τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, στὴ θερμὴν ἔσπερα, πόσο ὠραῖο!
Πόσο ἢ αἰθρία εἶναι βαθειά, καὶ δυνατὴ ἢ καρδιά μου!
Ἐπάνω σου ἀναγέρνοντας, ἐρωτορήγισσά μου,
Τὸ μῦρο τῶν αἱμάτων σου θαρροῦσα ὅτι ἀναπνέω,
Τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, στὴ θερμὴν ἔσπερα, πόσο ὠραῖο!

Καθὼς ἓνα μεσότοιχον ἐπύκνωνε τὸ βράδυ,
Τὶς κόρες σου τὰ μάτια μου μαντεύαν στὸ σκοτάδι
Καὶ τὴν πνοή σου, ὦ ἡδονές! ὦ πίκρες! ἐρρουφοῦσα,
Τὰ πόδια σου στὰ χέρια μου τ' ἀδερφικὰ ἐκοιμοῦσα.
Καθὼς ἓνα μεσότοιχον ἐπύκνωνε τὸ βράδυ.

Ξέρω τὴν τέχνη νὰ ξυπνῶ στιγμὲς εὐτυχισμένες,
Τὰ περασμένα μου ἀναζῶ μέσα στὰ γόνατά σου,
Τὶς ὁμορφιές σου, ὦ, ποῦ ἄλλοῦ θὰ βρῶ, τὶς λαγγεμένες,
Παρά στὸ λατρευτὸ κορμί καὶ στὴ γλυκειὰ καρδιά σου:
Ξέρω τὴν τέχνη νὰ ξυπνῶ στιγμὲς εὐτυχισμένες.

Οἱ ὄρκοι αὐτοί, τὰ μῦρα αὐτά, τ' ἀξέχαστα φιλιὰ μας.
Τάχα, ἀπὸ βάθη ἀπρόσωπα, θ' ἀναστηθοῦν μπροστά μας
Καθὼς ξανά, μεσ' τοὺς βυθοὺς τῶν θαλασσῶν λουσομένα,
Στὸν οὐρανὸ ἀνεβαίνουν οἱ ἡλιοὶ ξανανειωμένοι;
ὦ ὄρκοι! ὦ ἀρώματα! ὦ ἀξέχαστα φιλιὰ μας!

Μεταφρ. ΤΑΚΗΣ ΜΠΑΡΛΑΣ